1 ՓԵՏՐՎԱՐ · 1847 ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ · ԹԻՒ 32 ՀԵՍՈՒՍ · ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱՋԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ Ղրշ 100
Վեցամսեայ „ „ „ 52 1/2
Պօլսէն դուրս գացած Լրագրերուն փոստային ծախքը առնողին վրայ է։
Այս Լրագիրը ամէն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի։

Իր շահին համար լուր մը հրատարակել ուզողը պիտի վճարէ տողին 40 փարայ։
Նորատիպ գրոց ծանուցումը ձրի է։
Դուրսէն եկած նամակներուն փոստային ծախքը իրկողը պիտի վճարէ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 1 ՓԵՏՐՎԱՐ

Ընքունի բժշկապետ մեծարու Իսմայիլ Էֆէնտիի հոգատարութեամբը ֆօլէռա հիւանդութեան վրայով հմտութիւններ ուսանելու համար դէպ 'ի Պաղեստան կողմերը խաւրուած Պ. Տրօզ և Խալաթա ատրայի բժշկականութեան դպրոցի ընտիր աշակերտ Իսմայիլ Էֆէնտի անուն բժիշկները Խարբուրթ հասած ըլլալով անկէ կը գրեն որ Օսմանեան երկիրներէն գլխովին կորեր է ֆօլէռան։

—Մեծաղօր տերութեան հանքերը բանող մարդիկ Մէքայէլ, և անոր ընկերը Նիկոլոս, Ուռանայի Բօղան տաղն ըսուած լեռը Բալէ քեօյի և Պաքըր տաղը տեղերուն միջոցը Պաղէձիք ըսուած տեղը արծաթի հանք գտեր են, և անկէց հանած արծաթներնուն օրինակը Կոստանդնուպոլիս Մեծաղօր տերութեան ջրպիտանէն իրկեր են։ Այն տեղ ալ պէտք եղած քննութիւնը ըլլալով՝ այն հանքին բանելը և այն տեղայ արծաթի հանելիք օգտակար դասուիր է. և այս գործս վերայիշեալ անձանց յանձնելով, որովհետեւ անոնք ալ ուղեր էին որ, թէ որ այս հանքս բանելու հրաման ըլլայ նէ՝ իրենց տրըվի որ մինչեւ տասն տարի բանին, և հանած արծաթներին տերութեան գանձուն ծախեն. խնդիրքներին տերութեան հանքերուն վերակացուներուն առտեանը քննուեցաւ, և ըրած խնդիրքին օրինաւոր տեսնելով՝ մեծաղօր Ինքնակալին ալ ծանուցին. որ պէտք եղած հրամանը տրուելուն կամք ըրաւ։ Իւանոր բարձրագոյն կամացը համեմատ՝ հրովարտակը գրուեցաւ և խրկուեցաւ։

—Տալիս անուն Ամերիգացի երկրագործը որ բամպակի մշակութեան համար տեղ ընտրելու հրաման առած էր բարձրագոյն դռնէն, բամպակի մշակութեան յարմար տեսաւ Ամի սթէֆանոյի և Պարուխանայի մէջ տեղի երկիրը որ Հիւսէին փաշայի ստացուածքն է։ Յիշեալ երկրագործին՝ խոստմունքներուն նայելի նէ ան մինակ Ամերիգայի բամպակ չգիտի մշակէ հապա քանի մը տեսակ պիտանի անասուններ ալ այսինքն կովեր և ձիեր ալ պիտի օրնուցանէ և շատացունէ հոն Ամերիգացւոց կանոնով։ Ինոր համար աղաչեց հոս գտնուող Եւրոպացի դեսպաններուն որ իրենց ազարակներէն մէկ մէկ ջուխտ ատ անասուններէն հոս բերել տան կառավարութեան հաշուին համար. Աստուած տար որ ան եկած անասունները հոս գային նէ ապրէին, որովհետեւ խիստ դժուար է որ մէկ քլիմայի մը տակերոց անասունը ուրիշ քլիմայի մը ներքեւ ապրի կամ իրեն ուժը և ազնուութիւնը երկրորդ սերունդին չի կորսընցունէ, մանաւանդ կովը, ոչխարը. տեղայն բնիկ անասունները ազնուացուցանելուն դիւրին կերպը մտածուինէ գէշ չէր ըլար։

—Մուցած էինք անցեալ թուականիս ծանուցանելու տարքունի պահպան զօրաց հրամանատար Սեմսիփայլ Տարպուհուբ Ռէշիտ փաշայի Ռումելիի բանակին ստարատեա անուանուելը և ատոր տեղն ալ Սեմսիփայլ Միւթէրճիմ Մէհմէտ փաշայի յաջորդելը։

—Մանատգրի կառավարիչ Սեմսիփայլ Ռաքուպ փաշան Թռասպուզանի ընդհանուր կառավարիչ անուանեցաւ Սեմսիփայլ Հալիլ փաշայի տեղը ատ ալ մօտերս Պոլիս պիտի դառնայ։

—Սեմսիփայլ Խոսրով փաշայի գանձապետ Իսմայիլ Էֆէնտին տրքունի պալատայն խարաճի պաշի անուանեցաւ։

—Նոյն պաշտօնը տրուեցաւ նոսեւ Իսմայիլ պէյին որ ատ ալ յիշեալ փաշայի ատատաւորներէն էր։

—Պաղդիայի դեսպանը անցեալ շաբաթ օր կէս օրէն ետեւ բարձրագոյն դուռը գնաց բարձրապատիւ փոխարքային հետ տեսութիւն ընելու։

—Հայտագործ և պատալ և մանառները իրենց կշռաքին խարդախութիւն ընէին, կամ օրինաւոր գնէն եվէլ գին ուզէին նէ՝ բռնուած ատեններին յանցանքնին ատուգվելէն ետքը բռանկան կը տրվէին։ Մեծաղօր տերութեան նոր բարեկարգութեանցը նայելով՝ գողերը և մարդասպաններն ալ բռանկան կը դատապարտուին։ Թէպէտ պակաս կշռաքով կամ եվել գնով ծախելն ալ յանցանք է, բայց գողութենէն և մարդասպանութենէն թեթեւ ըլլալուն համար հարկաւորապէս պատիժներուն մէջն ալ տարբերութիւն պիտի ըլլայ. ուստի հիմա մեծաղօր տերութեան կողմէն՝ արդարութեան համեմատ նոր կարգադրութիւն եղաւ, որ պակաս կշռաքով կամ եվել գնով ծախող հացագործները և պատալները և մանառները իրենց պատիժը ղպրիէին դուռը բանտը դրուելով անցուցնեն. և պատիժներնուն ժամանակը երեք օրէն մինչեւ երեք ամիս ըլլայ, ըրած յանցանքներնուն մեծութեանը համեմատելով։ Երեթէ որ այս պատիժս քիչ գայ և չըզգաստանան նէ՝ անոնցմէ որոնք համար կրնայ եվելնալ կամ սաստկանալ՝ յատուկ հրամանաւ։

—Ամէնց մէկ երկու ամիս առաջ Մէքանիք մեծ կրակ մը ըլլալով՝ շատ Հրեայի տուներ ու խանութներ այրելը ժամանակին ծանուցած եմք։ Մէքանիքի կուսակալ փաշայն և երեւելիները և հարուստ մարդիկ՝ այս ձախորդութենէս վնաս կրողներուն օգնութեան հասնելու համար 120,000 ղուռուշի չափ ըստակ ժողվեցին և անոնց տուին։ Այն ալ ըսվեցաւ, կ'ըսէ Տաճկական ճէրիտէի հավատիս օրագիրը, որ մեծաղօր Ինքնակալն ալ իւր գանձէն առատ ողորմութիւն շնորհեր է Մէքանիկու յիշեալ կրակէն վնաս կրող խղճալիներուն։

—Ամանայի կողմերը այս տարի ծաղիկ հիւանդութիւնը շատ ըլլալով, թէ ասոր, և թէ ուրիշ հիւանդութիւններուն պէտք եղածին պէս դարման տանելու բաւականաւոր ունեցող բժիշկ մը այն կողմերը չի գտնուիլը, և ծաղիկ պատուաստելն ալ գիտցող մարդ մը այն տեղերը շատ հարկաւոր և պիտանի ըլլալը՝ յիշեալ քաղաքին կողմէն յատուկ գրով իմացուեցաւ. որ այս բաներուս բաւականութիւն ունեցող մարդիկ ուղեր էին Կոստանդնուպոլսէն։ Մեծաղօր տերութեան կողմէն այս խնդիրս ընդունելով՝ արժանապատիւ բժշկապետին հրաման եղաւ որ բժշկական դպրոցէն մէկ հմուտ բժիշկ մը, և պէտք եղածին չափ ծաղիկ պատուաստելու խալէմներ իրկուին հոն։ Այս հրամանս 'ի գործ դրվեցաւ։

—Փաշա լիմանի բնակիչներէն Խարալամպօ անուն Նաւավարը մուհարրեմ ամսոյ քսան և մէկերորդ օրը (դեկտեմբեր 27) Իրտէկ նաւահանգիստէն իր նաւուն մէջ տասն և մէկ հոգի ճամբորդ առնելով Փաշա լիմանի երթալն իքէն՝ ալեկոծութեան պատահելով նաւը կ'ընկղմի. և մէջի ճամբորդները և նաւավարները ամէնքն ալ մէկ ուրիշ նաւով մը ողջ առողջ ցամաքը կ'ելլեն. մէջերնուն մէկ մարդ մը անդամ չի խեղդուելով։

—Ռումելիի Իշվէէ սալիէ (երեք գաւառք) ըսուած կուսակալութեան վիճակներէն Լաստա վիճակին բնակիչներէն շատը ժամանակէ մը 'ի վեր իրենց բնակարան ըրած գիւղերնին և գիւղաքաղաքնին ձգելով՝ լեռներուն դժուար անցուդարձ ըլլալու տեղերը բնակած էին. և այն տեղներուն բնական ամրութեանը ապաւինելով՝ քանի որ դիւ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՉԵՐՔԷԶՆԵՐՈՒՆ ԵՐԿՐԻՆ ԵՒ ԱԶԳԻՆ ՎՐԱՑ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Շարունակութիւն և վերջ*

Այս բաներս՝ որով Լակեդեմոնացիներն ու Չերքէզները իրարմէ կը տարբերին, կը ցոյցնեն որ Չերքէզները Լակեդեմոնացիներէն ազգէ են. բայց կրնամք ըսել թէ հին առնը այսքան տարբերութիւն ալ չունէին իրարմէ բարուց կողմանէ. քրիստոնէութեան անկատար ծաւնթութիւնը որ մէջերնին մտած է, բարքերնին այսքանի մը բաներուս վրայօք աղէկցուցած կ'ըլլայ։

Այս երկու ազգին իրարու այսքան նմանութիւնէն չեմք կրնար հետեւցնել թէ՝ կամ Չերքէզները հին Լակեդեմոնացիներէն գաղթական այն կողմերը եկած մարդոց ցեղէն են, կամ Լակեդեմոնացիները Չերքէզներէն գաղթական են։ Առիկայ հաստատելու շատ զօրաւոր պատճառներ կ'ուզեմք, որ հին պատմութիւնները ասոնկ պատճառ և ապացոյց չեն տար մեզի։

Քանի մը տարի կայ. որ Փռանսայէներէն քանի մը երեւելի անձինք Կիւռճի ազգին պատմութիւնը լուսաւորելու և երեւան հանելու ետեւէ ինկած են. և արդէն նոյն ազգին լեզուին և կարգալ գրելուն վրայ տեղեկութիւններ հրատարակած են, և քանի մը պատմութիւն ալ ժողված են։ Աղէկ կ'ըլլայ որ մէկ հեռաքբքիր խմաստուն և ուղղադատ մարդ մը ալ Չերքէզներուն ազգային աւանդութիւններն և յիշատակարաններն և խաղերն ժողվելով, և շրջակայ ազգաց պատմութիւններն ալ ի մտամբ տեղեկանալով՝ այս Չերքէզ ազգիս պատմութիւնը երեւան հանէ։

Կ'երեւի որ Չերքէզները գիրք և գիր չունին. բայց տակէց չի հեռաւոր որ բնաւ մէկ ատեն մը չունէին։ Թէ որ ասոնք ալ Պոնտոսի Թագաւորութեան մասն էին նէ, ինչպէս որ կ'երեւի, և չէին ըսելու պատճառ չունիմք, Պոնտոսի Միհրդատ Թագաւորին օրը Սինոպ քաղաքը հաստատված գրատանը մէջ ասոնց պատմութեանը վերաբերեալ բաներ 'ի հարկէ պիտի ըլլան։ Ժամանակ անցնելէն ետքը ազգը կորդալու գրելու անհոգ ըլլալով՝ այն գիրքերն ալ կորսվեցան. բայց Կիւռճիները պատմութիւն ունին մինչեւ հիմայ. այն պատմութիւններուն մէջէն Չերքէզներու հնութեանց վրայ տեղեկութիւն ժողվելը շատ հնարաւոր կ'երեւի։

Չերքէզ ազգին մէջ քրիստոնէական կրօնքը առենօք մտած ըլլալը շատերը չեն գիտեր. և քրիստոնէութենէ անցած քանի մը բաներ մէջերնին տեսնելով կը կարծեն որ՝ խաչակիրներուն առենը, քիչ մը առաջ կամ ետքը ճենովիներէն առնց մէջ ասոնկ քրիստոնէական աբարողութիւններ մտան։ Այս կարծիքս վրայ է նա և այս յօդուածս գրող անգղացին ալ, որուն կարծիքը իր տեղը շնորհեցինք։

Կովկասի բնակիչներուն մէջ քրիստոնէութիւնը հին առենէ 'ի վեր գտնուած ըլլալու վրայ ունիմք քրիստոնէական հին դարերուն եկեղեցական պատմութիւնները, և հին եկեղեցիներու աւերակներ և խաչեր և տապանագիրներ. որ կը ցոյցնեն թէ եկեղեցին հին ժամանակը այս տեղերս շատ ազէկ ծաղկեալ էր։ Ընդհանուր աւանդութիւն է որ՝ քրիստոնէական հաւատքը Կովկասու բնակիչներուն առաջին քարոզողն է սուրբն Անդրէաս առաքեալ։ Կովկասի բնակիչներէն մէկ մասը Յունաստանէն հոն գաղթական եկած էին. և ատոնք բուն Չերքէզներէն աւելի կրթեալ ըլլալով՝ քրիստոնէական կրօնից միջոցաւութեամբը ըլլալու ազէկութիւնները Չերքէզներէն աւելի կրնային հասկընալ։

Զորրորդ դարուն մէջ շատ եկեղեցական վիճակներ կամ եպիսկոպոսութիւններ հաստատվեցան հոն. և ատոնցմէ մէկ քանին՝ Մեծարաբելիա անուամբ, մինչեւ չորեքտասանորդ դարը կը գտնուէին։ Առաքեալներուն գործքը անոնցմէ ետքը փառաւորապէս շարունակեցին անոնց յաջորդները. և ատոնց մեծագոյն օգնական և ձեռնտու եղան վրայ Բարսման Գ. և Վաքուրի կամ Բակուր Թագաւորները։ Ասոնց օրը Աստուծոյ երկրին ալ այս տեղերս քրիստոնէական կրօնքը քարոզելու համար տասն և երեք հոգի եկան։ Վրայ հաւակաւոր թամար Թագուհին շատ նոր եկեղեցիներ շինել տուաւ. և թէ Չերքէզներուն մէջ թէ Կովկասու ուրիշ ազգաց մէջ քրիստոնէութիւնը զօրացընելու և ծաղկեցընելու շատ ջանք ըրաւ։

Կրօնքի կողմանէ Ռուսերուն ալ Կովկասցւոց վրայ ունեցած աղդեցութիւնը նոր չէ։ Ռուսաց Մեծդիսլաւի անուն Թագաւորը, որ մահմետականութեան ուժեղ կ'ըսվեր, և 988 թուին կը թագաւորեր Թաման կղզին Դմուդարաքան քաղաքը, Կովկասու բնակիչներէն քանի մը ազգ իր իշխանութեանը հնազանդեցընելով՝ քրիստոնէական կրօնքը մէջերնին մտցուց։ Ուրիշներն զատ՝ Չերքէզ Ռեսելի իշխանը յաղթելով՝ անոր երկու տղայքն ալ քրիստոնէական կրօնից մէջ վարժել և մկրտել տուաւ։

Յոհաննէս ահարկու ըսված Ռուսաց Թագաւորին օրը Չերքէզներն ու Քապարտացի Ազգականները իրենց յաժամ կամքը Ռուսաց իշխանութեան տակը մտնելով՝ Թագաւորին աղաչեցին որ իրենց քահանայներ խրկէ. անոնք ալ եկան սուրբ Աւետարանը քարոզեցին, և շատ եկեղեցիներ շինեցին։ Յիշեալ ազգերուն իշխաններն մէկ քանին այն առենը մկրտուիլ ուզեցին. և Մոսքուա գացին կրթուելու։ Վերջապէս Եղիսաբէթ Թագուհիին օրը Մոսքոյ քաղաքը եկեղեցականաց ժողովք մը հաստատուեցաւ Լեռնցիներուն հաւատք քարոզելու համար. և ասոնց ջանքովը՝ որուն հետ եղբը Վրաստանի եկեղեցականաց ժողովքն ալ միաբանեցաւ, շատ մարդիկ քրիստոնեայ եղան. և գլխաւորապէս՝ Օս կամ Օսէդ ըսուած ազգը. որ Թէպէտ առաքեալներուն ժամանակէն քրիստոնեայ եղած էին, բայց շատ առենէ 'ի վեր քրիստոնէութիւնը ձգեր՝ և հեթանոսութեան դարձեր էին. այս անգամս նորէն իրենց նախնեացը ընդունած քրիստոնէութեանը դառնալնին դժուար չեղաւ։

Խըզըմ ճենովիներուն ձեռքը անցած առենը՝ Չերքէզներուն և Ազգականներուն մէջը հռոմէական եկեղեցին ընդունողներն ալ շատցան. և 1439 թուին՝ Թաման կղզին մէկ Հռոմէական եպիսկոպոսի մը ութոռ եղաւ։ Բայց Չերքէզներուն շատը Յունաց եկեղեցիէն չի զատվեցաւ. և ետքի առենները թէպէտ Հռոմէական քարոզիչները բաւական աշխատեցան ասոնք հռոմէական ընելու, բայց Մոսքոյի եկեղեցականաց ժողովքը ասոնց աշխատութիւնը պարապ հանեց։ Ընդհանրապէս խօսելով կրնամք ըսել թէ Չերքէզներուն մէջ քրիստոնէական կրօնքը մինչեւ ԺԷ. երորդ դարէն մինչեւ դարն ալ մնաց։ Անկէց ետքը քանի մը տեսակ ձախորդ պատահարներ մէկ տեղ գալով կրօնքը տկարացուցին ասոնց մէջ. ինչպէս են Բօլսվցի և Քօղաբ և Աբլան ըսուած ցեղերուն մէջ եղած խառնութիւնները. որով շատերուն ալ՝ հարկ եղաւ տեղէ տեղ փոխվիլ. Մոլլաներուն աւարպութիւնները և յափշտակութիւնները. և վերջապէս՝ Յունաց կայսերութեան ինալն ու կործանիլը. որով այս երկիրս Տաճկաց ձեռք մնաց։

ԺԷ. Դարէն մինչեւ ԺԸ. երորդ դարուն կէսերը՝ քրիստոնեայ տերութիւնները չէին կրնար այս երկրիս մէջ իրենց խօսքը և ուժը քալեցընել. որովհետեւ այն երկրին տիրողները քրիստոնեայ չէին։ Այն առենէն քրիստոնէից կարգաւորները և քարոզիչները պակսելով՝ քրիստոնէութիւնն ալ քիչ առենի մէջ հին կռապաշտութեան և նոր հաւատքի հետ խառնուելով մոռցուածի պէս եղաւ։ Լեռնցի ցեղերուն շատը տակաւին մինչեւ հիմա աւանդութեամբ քրիստոնէական կրօնից քանի մը սովորութիւններ և՝ արարողութիւններ պահած են. մեծ պահքը և քրիստոնէից երեւելի ծոները կը բռնեն. սուրբերէն շատը կը յարգեն. խաչին պատկերը կը պատուեն. որ շատ անգամ բարձր լեռներուն գագաթը և բարձր ծառերուն վրայ կրնտրեն. և քրիստոնէից հին տաճարներէն մնացած աւերակներուն շատ պատիւ և ակնածութիւն կը ցոյցնեն։ Ասոր պատճառներուն մէկն ալ այն է, որ թշնամիներէն գլուխնին նեղի գայ նէ՝ իրենց պատսպարան կ'ըլլան ասոնք։

* Տէ՛ս թիւ 29 — 30 — 31։

թութիւն գրանէին նէ՝ գեղերը և գիւղաքաղաքնե-ը կինչային գողութիւններ կ'ընէին. թէ որ ճամբորդներու պատահէին նէ կը կողոպտէին։ Յիշեալ գաւառներուն կուսակալ բարձրապատիւ Հաֆիզ փաշայն անոնց մարդ խրկեց, կատարեալ ապահովութիւն խոստացաւ անոնց՝ թէ որ այն լեռները ձգեն և իրենց բնիկ երկիրները գան բնակին, և վարուցան ընեն. և աւազակութեան խեղճ և վտանգաւոր կեանքը ձգեն։ Փաշային կողմէն գացող մարդը խելացի և ճարտարախօս մարդ մը ըլլալով ասոնք հաճեցուց. որ իրենց գէշութիւնը ձգեցին. եկան իրենց սիրելի հայրենիքը բնակեցան. և աւազակութիւնը երկրագործութեան վոխեցին. որովհանց սրտագողի՝ Մեծաղօր տէրութեան հովանաւորութեանը տակը անկասկած և հանգիստ կեանք կը վարեն։

—Հալէպ գաւառին կուսակալ բարձրապատիւ Մաղհար փաշայն ալ իրեն աշխարհի և արի կառավարութեամբը՝ Հալէպ և Շամ քաղաքներուն միջոցի երկիրները գտնուած էնէլ ըսուած Արաբացի ցեղը զրոսեր է. որ իրենց հաստատուն բնակութիւն չունենալով թափառական կեանք կը վարէին, և գեղերուն և գիւղաքաղաքներուն և անցուդարձ ընող ճամբորդներուն վնասներ կը հասցնէին։ Անոնց գլխաւորները ձեռք անցուց. և որկէց որ ինչք կամ անասուն գողցեր էին նէ՝ անոնք ալ լման ետ տալ տուաւ։ Ասանք Մեծաղօր ինքնակալը իմանալով՝ թէ Հաֆիզ փաշային և թէ Մաղհար փաշային հրովարտակներ գրեց. որով այս երկու բարձրապատիւ արժանաւոր կուսակալներուն՝ տէրութեան հպատակաց հանգստութեանը համար ըրած ջանքերնին շատ կը գովէ. և կը յորդորէ որ միշտ այսպէս աղէկ կառավարութիւն ընեն։

—Ինդղիայի թագաւորը որ թուապուզանէն շիտակ Հնդուռա կը բանի. այս վերջին նաւարկութեանը մեծ փոթորիկներու հանդիպելով ածուխը հատեր սկըսեր նաւին կայմերը կոտրել այրել, նաև ճամբորդներուն մնուշները և թուապուզանէն բերուցուցած տասը հազար հօխա կաղինը մինչեւ որ հազիւ նաւահանգիստ մը մտեր է։

—Օտէսայի ծովը սաւելուն Մայրաքաղաքէս հոն բանող շոգենաւերը ամիսը կայ դադրած էին բայց մօտերս յաճախ փչած հարաւային քամին սաւոյգքները հալեցուցնելուն հիմա սկըսեցին բանելու շոգենաւերը։

—Ընդեալ ուրբաթ վեսմոփայլ Օսման փաշան Պոլիս հասաւ, անվտանգ անգղիացի շոգենաւով։

—Նոյնպէս վեսմոփայլ Աշնաւուտ Իսմայէլ փաշան Պրուսայէն Մայրաքաղաքս հասաւ, Իսմէրի Բայեռ շոգենաւով։

—Կոստանդնուպոլիս քաղաքը ալաճա Դեճիր թաղը ԼԺԸ աղա փողոցը բնակող քավվաս Հասան աղա անուն մէկու մը հարճը՝ սէֆէր ամսոյ տասն և մէկերորդ օրը (յունվար 16), երեք հատ արու զաւակ մէկէն ծներ է։ Ասանց մէկը քանի մը ժամ անցնելով մեռեր, և երկուքը տակաւին կենդանի են, և առողջութեան վիճակին ալ շատ աղէկ է։

—Աֆրիկէի Դարապլուս գաւառը որ Թունուսի սահմանակից է, Ֆէզանի կառավարութեան կը ցորդ Սէպիւքնէ վիճակին և Պէն Ա Էլիս գիւղաքաղաքին մէջ տեղը ընդարձակ և անջուր մէկ անբնակ անապատ մըն էր. որ յիշեալ տեղերուն իրարու հետ հաղորդութիւնը դժուար կ'ընէր։ Դարապլուսի կուսակալ բարձրապատիւ Մուհամմէտ փաշայն այս անապատիս մէջ մէկ յարմար տեղ մը գտնելով մէկ գիւղ մը հաստատեց այն տեղը, որ առաջուց բնաւ անենկ բան չիկար. և գիւղին մէջ մէկ մզկիթ մը, մէկ դպրատուն մը, քանի մը ամուր շինուածքներ. և յիսուն և երեք հատ հասարակաց տուն, և խան, և տասն և հինգ հատ արմաւենիի պարտեզներ շինեց. և այս շինութիւններս լմընցուցած ըլլալը, և մզկիթին և բերդին դռներուն վրայ կայսերական Դուղան դնելով այս գիւղս ամբողջ մեծաղօր Ինքնակալին բարեհաճակ անուանը նուիրելը իրեն առանցին գրութիւնը Կոստանդնուպոլիս բարձրագոյն Դրանը իմացուց։ Լաւ այս ծանուցական թղթովս այն ալ իմացուց, որ արդէն յիսուն տուն բնակիչ ունեցեր է այս գիւղս, և այս բնակիչներուն ալ պէտք եղած սերմանիքը և անասունները՝ տեղւոյն կառավարութեան կողմէն տրուվեր են. և տեղւոյն դիրքէն հասկըցվելով որ տասնակ տեղ մը բնակութիւն շինուելու ըլլայ նէ՝ քիչ առնեն մէջ շատ աղէկ և ծաղկեալ տեղ մը կ'ըլլայ, մեծաղօր Ինքնակալին անուամբը այս տեղս անուանեց, գիւղին անունը Էֆէրի Դեճիրէ դնելով։ Ասանք իմացընելէն ետքը յիշեալ բարձրապատիւ Կուսակալը կ'աղաչէր որ՝ այս գեղս մէջ շինուած թէ տուները և թէ պարտեզները թէպէտ կառավարութեանէ գանձուն ծախքովը հաստատուած են, բայց հոն բնակող յիսուն տընուորին ընծայ՝ և անոնց սեպհական ստացուածք եղած ըլլայ. և թէ որ այն կողմերը պըտրտող վրանաբնակ Արաբացիներէն ալ հոն տուն և պարտէզ շինելով այն տեղ իր բնակութիւնը հաստատել ուզող ըլլայ նէ՝ տրուի, և անոնցմէ մինչեւ երեք տարի տասանորդ (էօշուր) և ուրիշ տուրք չառնուի. և անանկներուն տրուելու համար ալ պէտք եղածին չափ գետին սահմանվի, որ հոն բնակել ուզողներուն ձրի տրվի։ Խարեխնամ կուսակալին այս գրութիւնս՝ արդարութեան վճռոց գերագոյն ատեանն ու կառավարութեան ընդհանուր ատեանը քննելով՝ և պատշաճ գտնելով՝ մեծաղօր Ինքնակալէն ասոր ի գործ դրվելուն հրամանը աղերսեցին։ Ինքնակալը իրեն անհամեմատ բարեսէր բնաւորութեամբը՝ առանց ժամանակ անցընելու պէտք եղած հրամանը՝ կուսակալ Մուհամմէտ փաշային խնդիր ըրածին համեմատ շնորհեց։

—Ընդեալ շաբաթ գիշեր որ կիրակի կը լուսնար ժամը 11 ին ջուրերը հարաւային հողմով այնպէս մէկ ատտիկ փոթորիկ մը եկաւ, որ ըսողները ահաբեկ ընելէն ի զատ շատ շինուածքներու ալ վնասներ հասուց. քանի մըն ալ Փնարէնէր շրջէց ինչպէս Պոլիսի կողմը հին կամուրջի գլուխը գտնուած փայտաշէն մզկիթին Փնարէն ալ կէս մէջէն մզկիթին վրայ շրջելով անալ կիսով չափ փլաւ։ Բայց բարեբաղդութեամբ ներքեւը մարդ չի գտնուեցաւ։

ԻԶՄԻՐ, 23 յունվար։ Ընդեալները տաճկին մէկը մէկ կին մը սպաննելուն համար մինչեւ հիմա բանտին մէջ բարձրագոյն դռնէն իւր վճիռը կ'սպասեր, վերջին շրգենաւով եկաւ անոր մահուան վճիռը, ուստի իսկոյն հրապարակին մէջ գլխատուեցաւ. կը յուսամք որ այս արդար հատուցումը այս տեղի բազմաթիւ անկգամներուն զգաստութիւն մը կը բերէ. որովհետեւ օր աւուր այս անկգամներուն թիւը շատնալով հոս քաղաքիս ապահովութիւնը վտանգի մէջ ձգեցին։

Քաղաքիս երկրագործութիւնն ալ շատ դժբաղդ վիճակի մէջ է ջուրին նուազութենէն, որովհետեւ շատ ժամանակէ ի վեր ոչ բան արժանոյն անձրեւ կուգայ և ոչ ձիւն։ Այնուհանդերձ սիրտը երկիւղ մը պատած է ըլլայ թէ այս սատտիկ չորութենէն երկրաշարժութիւն մը պատահի։

—Այս ջուրին նուազութիւնը Ընդրիանուպոլիսէն ալ կը գրեն անձրեւ և ձիւն չի գալուն։ Ինչպէս նաւահանգիստը գլխովին ցամքեր է հիւսիսային հովին պատճառաւ որ ջուրերը կը քաշէ կը տանի։

—Դաղղիայի առողջութեան ատեաններուն վերակացու Պ. Սէկիւր Տենբէյրօնը իմացուց իւր կառավարութեանը Տաճկաստանի Խառանթինները ըստ արժանւոյն բարեկարգ և խիստ ըլլալով կրնայ Դաղղիայի տէրութիւնը անոնց վրայ ապահով ըլլալ։ Անոր համար հիմա Տաճկաստանէն Դաղղիայի նաւահանգիստները գացող նաւերը հինգ օրէն աւելի Խառանթինա չի պիտի պահեն։ Դաղղիայի նայելով Մալթայի, Ճէնովայի, և Վերմանիայի կառավարութիւններն ալ իրենց Խառանթինաներուն օրը քիչցուցին Տաճկաստանէն անոնց նաւահանգիստները գացող նաւերուն։ Իսկ այս արտօնութիւնն զուրկ են Եգիպտոսէն և Սորեստանէն այն տեղուանքը գնացող նաւերը որովհետեւ դեռ այն երկիրները կասկածելի են ժանտախտէն։

Արեւմտի վրայ ժանտախտին մասին ստացած ապահովութիւնը Օսմանեան մեծաղօր տէրութեան հպատակներուն ամէն կողմանէ մեծ օգուտ ունի, մանաւանդ վաճառականութեան կողմանէ. ուրեմն միշտ երախտապարտ ենք Խառանթինան մեր աշխարհակալ թագաւորին և անոր հարազատ որդւոյն որ առողջութեան ատեանին լաւագոյն բարեկարգութեանը անդադար հոգ տանելով այս առիթանը հատուց։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՍՊԱՆԻԱ։ Նոյեմբեր 30 էն դեկտեմբեր 1 ը լուսնալու գիշերը՝ կէս գիշերէն քառորդ ժամու չափ եռաքը՝ տէրութեան պաշտօնատարաց պալատը մէկ սատտիկ կրակ մը պատահեցաւ։ Օրինաւորական ատեանի նախագահ իշխանին՝ և եկամտից վերակացու նախարարին Թուղթերը հոն պահված էին. ասոնցմէ բան մը չազատեցաւ. թէ թուղթերը և թէ ըստակները ամէնն ալ այրեցան։ Աբծաթէ շինուած գդալներ (էքմէճէներ) կային. ամէնքն ալ կամ այրեցան կամ գողցուեցան։ Այս ձախորդ արկածս դրողը կ'ըսէ. տակաւին հիմա՝ որ կէս օրէն երեք ժամ անցած է (կրակը սկըսելէն 15 ժամ ետքը), հրդեհը տակաւին մարած չէ. բայց նոր սկըսած ժամանակին ստակութիւնն ալ չէ մնացած։

ՊԵԼՃԻՔԱ։ Մօտերս այս թագաւորութեանս կառավարութեանը մէկ աղերսագրով մը առաջարկվեցաւ որ, որովհետեւ Պելճիքայի երկրին բնակիչները խիստ շատ են, և եռեւէ եռեւ շատնալու վրայ են, և անոնց շատն ալ աղքատ մարդիկ են, որ ութ հարիւր հազար հոգի մը կ'ելլեն, և Պելճիքայի թագաւորը թէ բարեկամական սիրով և թէ ազգականութեամբ ալ Ֆռանսայի թագաւորին հետ կապված է, ուստի Պելճիքայի վերհսկիչ Լէօբօլտ թագաւորը Ֆռանսայի թագաւորին գիր մը գրէ, և Ռէզայիի մեծ Քարտիլեէ ըսված գաւառը անկէց ուղէ, և իրեն աղքատ հպատակները հոն գաղթական խրկէ, որ այն տեղի անշէն երկիրները մշակեն և իրենք ալ ապրին. տէրութեան ալ բան չըլլան։ Աղերսագիրը կ'ըսէր որ, Ֆռանսայի կառավարութեան ալ շատ ուզած բանն է՝ որ իր ձեռքին տակը գտնուած առանկ անշէն և անապատ երկիր մը իրեն բարեկամ տէրութեան մը տայ, որ ինքն ալ ապահով ըլլայ։

Առաջարկութեան աղերսագիրը կ'ըսէր, որ այս Աֆրիկէ գացող Պելճիքայի գաղթականները Ֆռանսայի կառավարութեան տակը իրենց մասնաւոր օրէնքներ ալ ունենան, որով իրենց ազգութիւնը չի կորընցնուն։ Ռէզայիի երկիրը Պելճիքայէն երթալու և չենցընելու գաղթականներուն համարը՝ յիշեալ գիրը երկու կամ երեք հարիւր հազարի կը հանէ. և Պելճիքայի տէրութեանը ասոնց համար ընելու ծախքը վեց կամ ութը միլիոնէն եվելը չըլլար կ'ըսէ. քանի կը կարծէ որ՝ Լէօբօլտ թագաւորը ուզէ նէ՝ Ֆռանսայը այս երկիրը անոր ձրի ալ կուտայ։

ՊԱՎԻԷՐԱ։ Թագաւորական հրամանաւ Մունիք քաղաքին համալսարանին մէջ Չինայ լեզուի դասարան մը ալ հաստատեցաւ. և դասատու դրվեցաւ Պ. Նէուման. որ ատենօք Չինաստանի Քանդօն քաղաքը երկար ժամանակ կենալով՝ լեզուն և դրագիտութիւնն ալ աղէկ սորված է։

Ինկիլթէռայի և Ֆռանսայի մէջ Չինայ լեզուի դասատու՝ շատ ատենէ ի վեր կայ. Գերմանիայի բնաւ մէկ տեղն ալ չի կար մինչեւ հիմա. գերմանական դաշնագրութեան մէջէն Պավիէրայի թագաւորը առաջինն է որ այս բանիս ձեռք զարկաւ։ Չինայ հետ առուտուր ընող կամ ընելու փափաքող ազգաց հարկաւոր է որ Չինայ լեզուն գիտնան. որովհետեւ այն ազգը ուրիշ լեզու չի գիտեր, գիտցողներն ալ խօսիլը չեն սիրեր. այլ իրենց լեզուն սրքան դժուար և անկատար ալ է, և ըսկ խօսելով առանց ձեռքով ոտքով գլխով իշարեներ ընելու իրենց միտքը չեն կրնար հասկընցնել ալ նէ՝ օտար լեզուով խօսիլը իրենց նախատինք կը սեպեն։

Ասանկ բաները շատ մարդիկ կարդացած ատենին իրենք իրենց հարցմունք կ'ընեն. մեր հայերէն լեզուին մշակութիւնը ինչքա՞ն Եւրոպայի մէջ պէտք եղածին չափ ծաղկած չէ. և կարծելով որ հայերը բանի տեղ չի դնելնուն համար է որ լեզուներն չեն սորվիր, սիրտերնին կը նեղանայ։ Բայց առանկները մոռացմունքին կերպը փոխեն նէ՝ եւրոպայի լեզուագիտայ վրայ չեն նեղանար։ Շատ եւրոպայի կայ որ կը կարծէ թէ հայերը առանձին լեզու չունին. շատն ալ կը կարծէ թէ ունին՝ բայց մեռեալ լեզու է. գիրքերուն մէջը մնացած է. և ասոր պատճառը ի՞նչ է։ Բանդի հայու բերնէ հայերէն խօսիլ չեն լսած։ Թէ որ հայք հայերէն խօսին նէ՝ եւրոպացիք գտնէ կ'իմանան որ հայերէն կենդանի լեզու կայ. և սարվելու սէր կը ձգեն. մանաւանդ Կոստանդնուպոլիս գտնուողները։ Յունայ աշխարհաբար լեզուն հայերէն աշխարհաբարէն աւելի ինչ աղէկութիւն ունի, որ անիկայ սորվելու եռեւէ կ'ելնան եւրոպացիք, և հայերէնը չեն սորվիր։ Աղէկութիւնը այն է որ բանուկ է. ո՛ր տեղ երկու յոյն գտնուին նէ՝ յունարէն լեզու կը լսես. չըսեմ տասը, այլ հարիւր և հազար հայ մէկ տեղ գտնուած հանդէսներուն մէջ ալ տաճկերէն լեզուն կը բանի իրարու ազգային բնիկ լեզու։ Մեր սեպհականն իրէն մենք որ լեզուներս չեմք բանեցըներ նէ՝ ուրիշներուն չի սորվելուն վրայ գանգատ ընելու իրաւունք չունիմք. մանաւանդ՝ երբ որ օտարազգի մը հայերէն լեզուն սորվելը իմանամք նէ՝ պիտի զարմանամք ալ։

ՇՈՒԷՏ։ Նոյեմբեր 26 ին կէս օրուան ատեն մէկ մարդ մը Թագաւորին բնակած բերդը եկաւ. Պ. Ռէյրօնին ներկայացաւ, որ Թագաւորին սենեկապետն էր, և Թագաւորին քովը մնալ ուզեց։ Պ. Ռէյրօն ասիկայ ներս խօթել չուզեց նէ՝ մարդը մէկ պապանձա մը հանեց՝ Պ. Ռէյրօնին շիտակեց որ զարնէ։ Այն միջոցին բերդին պահապանը Պ. Հօուն կոմսը քանի մը զինուորներով վրայ եկաւ. մարդը նոյն հետայն մէկ ուրիշ պապանձա մը հանեց անոր վրայ պարպեց։ Խարեբաղդաբար մարդ չի զարնուեցաւ. և այս մարդս ալ դիւրաւ բռնեցին։

ԴԱՏԱՐԱՆԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ամերիկայի հարավային նահանգներ

Ֆրանսերեն գրքերի հրատարակչատան մեջ հրատարակվեցավ նոր գիրք՝ «Ամերիկայի հարավային նահանգներ» վերնագրով։ Գրքի հեղինակն է Ֆրանսիայի գրականության ակադեմիայի անդամ Ֆրեդերիկ Մասոնը։ Գրքի մեջ նկարագրվում է Ամերիկայի հարավային նահանգների բնությունը, ժողովուրդները, նրանց կենցաղը, սովորությունները, ինչպես նաև նրանց հարաբերությունները հարևան նահանգների հետ։ Գրքի հեղինակը ինքն անձամբ ճանապարհորդել է այդ նահանգներով։ Գրքի մեջ կան բազմաթիվ նկարներ։

Ֆրանսիայի գրականության ակադեմիան

Ֆրանսիայի գրականության ակադեմիան ընտրեց Ֆրանսիայի գրականության նոր անդամ։ Ընտրվեցավ Ֆրանսիայի գրականության նշանավոր գրող Ալֆոնս դե Լամարտինը։ Ընտրությունը տեղի ունեցավ ակադեմիայի նստաշրջանում։ Ընտրությունը հրապարակվեցավ ակադեմիայի նստաշրջանի ավարտից հետո

ցեալ պզտիկ տղայքը հասարակ ընթերցմունք և գիր կը սորվին։

«Գովութեան և շնորհակալութեան արժանի կը համարիմ յարգամեծար Կոստանդեան Յարութիւն աղային և Մելքայէլեան արժանայարգ Մանուկ աղային ուսումնասիրական խնամքը, որով միշտ հոգ կը տանին երեւոյ քաղաքին դպրատան բարեկարգ յառաջադիմութեանը վրայ։ Այպաքէն ցանկալի էր, որ Աքհիսարի միւս յարգելիներն ալ նոյն բարեխնամ ջանքը ունենային այսպիսի ազգօգուտ գործի մը համար։

»Ընդհանրապէս մեկ թուովը ծանուցինք թէ յիշեալ դպրատան նորոգութեանը համար արդէն քիչ մը դրամ ժողվուած ըլլալով, շինութիւնը սկսաւ. բայց մինչեւ հիմայ դեռ անկատար կը մնայ ժողվուած դրամը բաւական չլլալուն պատճառաւը. վասնորոյ ազգասիրայոյց բարեխնամ օգնութեանը կարօտ է, որ եղածին չափ լրմննայ նորոգութիւնը 'ի միխիթարութիւն հայազգի մանկաւոյն Աքհիսարու։

»Յիշեալ դպրատան յառաջադէմ աշակերտներէն մեկը, ուսումնասէր յարգի պարոն Յոհաննէսը Մելքայէլեան հետեւեալ նամակը գրած է Սիւնեաց Ընկերութեանը, խնդրելով զի հրատարակեմք զայն լրագրիս միջոցաւը»։

«Աղնուամեծար աղայից և հոգեւոր հայց իմոց պատուական ձեռայն համբոյր ձօնեմ խորին խոնարհութեամբ։

»Արդարեւ մեծ են բարերարութիւնք ձերդ սիրայօր Ընկերութեան, որ յայց ելիք մեզ խղճալի մանկանցս Աքհիսարու գիւղաքաղաքիս, և լուսաւորեցիք զմեզ լուսով բարեպաշտութեան և գիտութեան։ Օ՜ինչ մեծ շնորհ քան զայս, զինչ մեծ երախտիք. միթէ մոռացեա՞լ լիցի այս Աստուածահաճոյ առաքինութիւն ձեր. ո՛չ, ո՛չ. մինչեւ յհասանիլ մեր 'ի դուռն մահուան անմոռանալի պահեսցի 'ի յիշատակի մերում. զի ձեօք մերձեցաք 'ի դրախտն զբաղձալի, ուր լի են անուշահոտ բուրմունք զանազան ծաղկանց գիտութեան, և անդ գտանին տունկք առաքինութեանց և Աստուածպաշտութեան. անշուշտ մինչեւ ցայս կէտ սպասեալ մնայաք, զի ձեռն տացէ մեզ ոմն առ 'ի հանել զմեզ 'ի վեր 'ի խորին տգիտութենէս բայց Աստուած, որ նախախնամող է միշտ, յարոյց վասն մեր զսիրայօր զանգրանիկ Ընկերութիւն Սիւնեաց. որ իբրեւ արեւ փայլեալ ճառագայթս արձակեաց 'ի նեմացեալ աղգս մեր, և եղեւ դուռն այլոց զանազան ընկերութեց, և եղիցի յաւէտ 'ի լուսաւորութիւն հայազգի մանկաւոյն։

»Աղգասէր տեսքդ իմ, ընդ խնամովք ձերովք գտեալ, օր քան զօր յառաջանամք յուսմունս և 'ի գիտութիւնս բարենախանձ ջանիւք պատուելի վարժապետին մերոյ. որ զօրն բոլոր ճգնի վասն յառաջադիմութեան խղճալի մանկանց վարժարանիս. յորոյ մի եմ և հիւգացեալս, որ պարտ անձին համաբեալ սկիզբն արարի յղել առ յարգելի տեսարան զանդրանիկ պտուղ վարժարանիս, զի ուրախ լեալ շարունակեսջիք միշտ զնման ձեր, որ առ մեզ։

Երախտագէտ սրտիւ մնամ հոգեւոր որդի Սիւնեաց ընկերութեան»։

ԱՔՀԻՍԱՐ 'Ի 17 յունվարի 1847։

Նոր-ասպ ծառայ
Յովհաննէս Մանո-ԼԵԱՆ։

—Արուեստներուն ամէնն ալ մեկ մեկ գիտութեան վրայ հիմնած են. ոմանք բնալուծութեան վրայ, ոմանք մեքենականութեան վրայ, և ոմանք ալ ֆիզիքական գիտութեան վրայ։ Երբ առաջին տեսութեամբ թէպէտ որ արուեստը աւելի օգտակար է նէ անիկայ աւելի յարգի պիտի ըլլայ, բայց մենք սովորաբար ասոր հակառակը կը տեսնեմք չէ թէ միայն քանի մը ազգայ, այլ գրեթէ ամէն ազգայ մէջ ալ. և ասոր պատճառ՝ ալէկը գէշը կամ օգտակարը ու վնասակարը չի ճանչնալն է չեմք կրնար ըսել. չէ նէ՝ ասանկ դատողներուն ամէնուն համար ալ՝ այս ըսած բաներս չեն գիտեր ըսել հարկ պիտի ըլլայ։ Ուստի արուեստներուն յարգի ըլլալուն ուրիշ պատճառ կը փընտրեմք. և կը գտնեմք որ՝ մարդի աշխատութիւն որ արուեստին մէջ շատ կը մընայ նէ, այն արուեստը աւելի յարգի կ'ըլլայ։ Նմանապէս՝ որ արուեստն որ վերոյիշեալ գիտութիւններուն մեկուն աւելի մօտ է նէ՝ այնքան յարգութիւն կը գտնէ։

Ֆիզիքական ըսուած խաղերը անմիջապէս ֆիզիքական գիտութեան վրայ հիմնած են. որքան խաղ կայ որ այս անուններս կը ճանչցուին, ամէնն ալ՝ ծանր մարմնոյ ծանրութեան կեդրոնը գտնելու վրայ են։ Եւրոպացիք իրենց դպրատուններնուն մէջը ֆիզիքական գիտութիւն դաս առնելով ծանր մարմնոյ յատկութիւնները դիտնալէն ետքը գործադրութիւն և փորձով ալ ֆիզիքական խաղերու ձեռք զարնեն և դլուխ տանին նէ՝ շատ մեծ զարմանք մը չէ, որովհետեւ իրենց ընելու փորձերուն մէջ իրենց առաջնորդ ունին առաջկուց սորուած գիտութիւններնուն տուած կանոնները։

Բայց երբ որ Պ. Յովհաննէս Պասպարեան ուշիմ և ճարտիկ երիտասարդը քանի մի ընկերներով այս խաղերուն փորձը ընելու ձեռք զարկաւ նէ՝ այս ըսած օգնութենէս զուրկ էր. առաջկուց ֆիզիքական գիտութիւն սորված չէր. մարմինները կեդրոն ունին, և անոնց կեդրոնը աշխարհիս կեդրոնին հետ համեմատելը առանձին կանոններ ունի, ասոնք չեր գիտեր. անոր համար ֆիզիքայի մէջ այն ատենուան յառաջ երթալը որ հիմա կը տեսնենք. այն ալ՝ միայն մեկ քանի Եւրոպացի վարպետներուն խաղալը տեսնելով, մարդուն յիրաւի զարմանք կը բերէ. բան սորվելու փափաք ունեցող հայազգի երիտասարդներուն ուշիմութիւնը ազգերնիս ճանչցող եւրոպացիք կը գովեն նէ՝ ասանկներն ալ անոնց գովեստը իրենց վրայ փորձով ցոյցընելով կարդարացընեն։ Ասանկներուն քաջալերութիւն տալը՝ ճարտարութիւններուն և վարպետութիւններուն փափաքը մեր մէջը շատցընել է։

Ընոր համար քանի մը բարեսէր անձինք ջուղեցով որ յիշեալ վարպետներուն սիրաք վճռաւորութիւն մը մընէ. և այս արուեստս ալ ատենէ մը ետքը մոռցուի, ասոնց քաջալերութիւն տալ ուզեցին. ընկերութիւն մը սահմանեցին։ Որովհետեւ ասոնք իրենց խաղերը խաղալու յատուկ տեղ մը չունին, այս ընկերութիւնս կամաւոր տուրք պիտի ժողվէ ինքնայօժար տալ ուզողներէն. և մեկ մեկ ալ տոմսակ (պիլեէդ) պիտի տայ այն տուրքը տուողներուն։ Այս տուրքս ժողվող ընկերութիւնը՝ տուրք տալու յօժարութիւն ունեցող ազնիւ անձանց կ'աղաչէ որ տալու տուրքերնին երեսուն ղուռուշէն պակաս չըլլայ. աւելին չափ մը չէ որոշած. և այս տակը պիտի խարճուի այս ֆիզիքական խաղացողներուն յատուկ տեղ մը շինելու համար։ Այսքանս հիմակուց կը ծանուցանեմք. և երբ որ յիշեալ ընկերութիւնը կարդին մանէ և յատուկ տեղ ունենայ նէ՝ այն ալ ժամանակին կիմացընեմք։

ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Աշխարհագրական։ Լոնտոնայի Թագաւորական ընկերութեան վերջին դումարմանը մէջ Պ. Ռէլէյ, որ այս ընկերութեանս անդամներէն է, իրեն առած մեկ նոր լուրը իմացուց, որ հիւսիսային Ամերիկայի Պարոյր Հուսոնի ըսուած ծովուն աշխարհագրական ընկերութիւնը մարդիկ յատկացուցեր է Ամերիկայի մէջ մեկ երկիր մը քննելու, որ մինչեւ հիմա աշխարհագիրներուն մէջէն այն տեղ քննող չէր եղեր. և այս երկիրս՝ հիւսիսային ամերիկայի արեւելեան հիւսիսային կողմը կ'ինայ։ Այս տեղս քննելու գացողները տասն և մեկ հոգի պիտի ըլլան, և Իւքիմոյի ըսուած ամերիկացիներէն իրենց առաջնորդ պիտի առնեն։

—Հինգած տարի առաջ Ամեկ մարդու մը այս ինչ աղէն ըլլալը յանցանք չէ. որովհետեւ անանկ ըլլալը իր ձեռքը չէ։ Հաւատոց տարբերութիւնն ալ յանցանք չէ. թէ որ այն հաւատքին մէջ ծնած է, կամ անկեղծութեամբ իր խիղճը զինքը անոր մէջ տարած ձգած է. և աշխարհային դիտմունքով կամ շահատիրութեամբ կամ խռովասէր հոգւով անոր հետեւած չէ նէ, անոր համար օտարահաւատները և օտարազգիները անարգելը բարբարոսութեան նշան է. և ատեն մը կայ որ՝ Եւրոպայի կրթեալ ազգաց մէջէն ասանկ բաները վերցած են. բայց սովորութիւնը հին ատենէն ոմանց սրտին մէջ արմատացած ըլլալով՝ երբեմն խելացի մարդիկ ալ կը սխալեցընէ։ Ասանկ բան մը պատահեցաւ Պօհեմիայի Իրակա քաղաքին համալսարանը։

1846 ին պատահած դպրոցական տարուոյն սկիզբը՝ (հոկտեմբերի մէջ), Իտալական լեզուի ուսուցիչը Պ. Ֆռանչէսքօնի, ըսաւ որ՝ թէ որ աշակերտելոց մէջ հրեայ կան նէ՝ անոնք զատ պիտի նստին. մեկալ ուսանողայ հետ պիտի չի խառնուին. և ասոնց յատուկ տեղ ցոցուց ուրիշ ուսանողներուն պինա եռքի կարդէն վար։ Կ'ըսէր որ՝ այս պատուէրը ինձմէ չէ, ինձի ալ ուրիշ բարձրագոյն հրաման եկած է որ ասանկ ընեմ։ Հոկտեմբեր 28 ին մեկ հրեայ երիտասարդ ուսանող մը եկաւ։ Առաջին կարգի նստարաններուն մեկուն վրայ նստաւ. բայց ուսուցիչը անիկայ անկէց վերցուց և ճամբեց։ Հոկտեմբեր 30 ին հինգ հրեայ եկան երրորդ կարգի նստարաններուն վրայ նստան. ուրիշներն ալ այդպէս այն դին՝ ուրիշ ազգէ ուսանողներուն հետ խառն նստան. դասատուն հրաման ըրաւ որ վերջին կարգի նստարանները նստին. անոնք մտիկ չըրին նէ՝ դասատուն անոնց անունը և բնակարանին ուր ըլլալը հարցուց։ Ուրիշ ուսանողները դասատուին կուսակցիկ եղան. այն ալ ըսաւ. ասկէց ետքը պէտք է որ աղէկ աշակերտներ ունենամք. և դպրատունիս այս ցած մարդոցմէն մաքրուի։ Դասը լըմընցաւ նէ՝ դասատուն ուսանողներուն ըսաւ որ մեկ քանին այս հրեայներուն հետ երթան մինչեւ անոնց տունը. հրեայները ըսին. մենք հետերնիս մարդ չեմք ուղեր։ Այն տեղ մեկ աղմուկ մը եղաւ. քրիստոնեայ աշակերտները հրեայներուն կ'ըսպառնային որ ձեզ պատուհանէն վար կը նետեմք. և դասատուն շատ աշխատեցաւ մինչեւ որ այս աղմուկս հանդարտելու յաջողեցաւ։

Հրեայ ուսանողները ուսմանց վերակացուին աղերսագիր մը դրեցին. դասատուները իրենց նախագահ Պ. Օ՚ադլերն ալ մեկ տեղ առնելով ժողվուեցան նոյեմբեր 15 ին. և Պ. Ֆռանչէսքօնի դասատուն՝ եղածին պատմութիւնը գրած ըլլալով կարդաց, և ուզեց որ՝ որքան հրեայ ուսանողներ կան նէ ճամբուին։ Պ. Օ՚ադլեր եղածներուն պատմութիւնը նորէն համառօտելէն ետքը Պ. Ֆռանչէսքօնիին ըսաւ։

Դուն քեզի ինկած պաշտօնիդ մէջ պակասութիւն ես ըներ. ասկէց ետքը քու դասատուութենդ դուրս և օտար բան բնաւ մի խօսիր աշակերտներուն հետ։

Դուք ալ անցած գացած բաներն վրայ խօսք մի նորոգէք, և կրօնքի տարբերութեան կողմանէ իրար մի խորէք։

Պ. Ֆռանչէսքօնի նախագահին և վերակացուին առաջը խօսք տուաւ որ իրեն ինչ որ ըսուցվեցաւ նէ անոր հնազանդի։ Յատուկ ծանուցանելու արժանի բան մը սա է որ՝ թէ նախագահը և թէ ուսմանց վերակացուն, երկուքն ալ Եկեղեցական են։

ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆ

Մարսիլիայի շոգենաւը ամէն դալուն ցորենի համար բարձր բարձր գիներու լուրեր կը բերէ. այս անգամին այս լուրը բերաւ որ ցորենին նորը ելլալէն քսան եռեսուն օր առաջ առանց ցորենի պիտի մնայ Պաղլիա տէրի հաշիւ եղած է. ձեռքերնուն հիմակու հիմայ գտնուած ցորենին նայելով ըսել է մինակ Պաղլիա ասօր միլիօնաւոր քիլէ ցորենի դեռ կարօտ է, անոր համար ցորենին գիներն ալ օր աւուր անտարակոյս առաւել պիտի բարձրանայ. հոս հիմա պատրաստ ցորեն գրեթէ չկայ, բայց ճամբան գտնուած ցորեններուն գին կ'ուզուի։

Ազոֆի	կարծր	27 — 30
Պէսարապիայի	»	27 ½ — 28 ½
Ռումելիի	»	26 ½ — 27 ½
Իպրահիլի	կակուղ	26 ½ — 27
Թունայի	»	24 — 27
Եգիպտացորեան		22 — 24
Հաճար	»	16 — 17
Գարի	»	10 ½ — 11

Մեռաքս։ Գրեթէ միշտ մի և նոյն վիճակի մէջ է. ահա առ օրուան գիները։

Մէսթուվի երկար մանձրլիս	ղուրուշ	240 — 250
» կարճ »	»	217 — 220
Պիլէճիկի սելէ Պրուսայի երկար մանձրլիս		217 — 225
» կարճ »		
Պարսկաստանի մեռաքս	հօխան	133 — 136

Այս ապրաքնին վրայով Ինկիլթէռայէն կը գրէն թէ խիստ շատ կայ ձեռքերնին գին տուող չի կայ, Պաղլիայէն ալ կը գրեն օր աւուր գինը կ'ինչնայ։

Այս ապրաքնը առ ասոիճան թայլ ըլլալուն պատճառներէն գլխաւոր պատճառն այն է որ ձեռքը ըստակ ունեցողը ցորենի կամ ասոր տեղը բանող հընտեղեններու կը պառկեցունէ կոր։

Ֆիօ՚ը-բիչ թայլ է առաջքի պէս չի մնայ։

Նշանպէս կէ-լեաղին և մաղին։

Թէֆթիխ 20 ½ ի ծախուեցաւ հօխան մինչեւ նաւը ծախքէն ազատ։

Խըռըմի բուրդ շատ կայ հոս, բայց առնողը խիստ քիչ է։

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ ԼՐԱԳՐԻՍ
Յով. Պ. Տէր Կրկ. Զամո՛ր։
Մինասիս Աղաթոն։
Ի Պէրիկ նոր խան.

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊՕԼԻՍ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ